MIRZO ULUG'BEK ILMIY MEROSINING ZAMONAVIY AHAMIYATI.

O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi

"Islom iqtisodiyoti va xalqaro munosabatlar"ta'lim yo'nalishi

1-bosqich talabasi ***Fozilxo`jayev A'zamxo`ja***

+998 77 380 08 17

Annotatsiya: *Ushbu maqola buyuk alloma va davlat arbobi Mirzo Ulug'bekning hayoti,ilmiy faoliyati va ma'rifiy merosini o'rganishga bag'ishlangan.Mirzo Ulug'bekning astronomiya, matematika va ta'lim sohalaridagi hissasi insoniyat tarixida muhim o'rin egallaydi.Maqolada uning Samarqandda qurdirgan madrasalari va rasadxonasi, shuningdek, qoldirgan ilmiy-ma'rifiy merosining ahamiyatli jihatlari tahlil qilinadi. Shu bilan birga, Ulug'bekning ilm-fan rivojiga qo'shgan hissasi va uning bugungi kun ta'lim jarayonida tutgan o'rni xususida fikr yuritiladi. Maqola Mirzo Ulug'bekning merosini chuqurroq o'rganish va uni yosh avlodga yetkazish ahamiyatini ta'kidlaydi.*

Kalit so'zlar: *Mirzo Ulug'bek, ilmiy meros, astronomiya, madrasalar, ma'rifat.*

Аннотация: *Данная статья посвящена изучению жизни, научной деятельности и просветительского наследия великого ученого и государственного деятеля Мирзо Улугбека. Вклад Мирзо Улугбека в развитие астрономии, математики и образования занимает важное место в истории человечества. В статье анализируются построенные им в Самарканде медресе и обсерватория, а также значимые аспекты его*

научно-просветительского наследия. Кроме того, рассматривается вклад Улугбека в развитие науки и его значение в современном образовательном процессе. В статье подчеркивается важность более глубокого изучения наследия Мирзо Улугбека и передачи его молодому поколению.

Ключевые слова: *Мирзо Улугбек, научное наследие, астрономия, медресе, просвещение.*

Abstract: *This article is devoted to the study of the life, scientific activity, and educational heritage of the great scholar and statesman Mirzo Ulugbek. Mirzo Ulugbek's contributions to astronomy, mathematics, and education occupy an important place in the history of humanity. The article analyzes the madrasas and observatory he built in Samarkand, as well as the significant aspects of his scientific and educational legacy. In addition, the article discusses Ulugbek's contribution to the development of science and his role in modern educational processes. It also emphasizes the importance of studying Mirzo Ulugbek's heritage more deeply and passing it on to the younger generation.*

Keywords: *Mirzo Ulugbek, scientific heritage, astronomy, madrasas, enlightment.*

Mirzo Ulug'bek o'rta asrlarda yashab o'tgan buyuk astronom, matematik, olim va davlat arbobi bo'lib, Sharqning ilm-fan tarixida yorqin iz qoldirgan shaxsdir.U Temuriylar sulolasining vakili va Amir Temurning nabirasi edi. Yoshligidan ilm-fanga katta qiziqish bildirgan Mirzo Ulug'bek umrini ilmiy izlanishlar,ilmiy maktab yaratish va madaniyatni rivojlantirishga bag'ishladi. Ulug'bek 1394-yilda hozirgi Eron hududidagi Sultoniya shahrida tavallud topdi. Otasi Shohruh Temurning to'rtinchi o'g'li edi. Yoshligida Movarounnahrning muhim madaniyat markazlarida tarbiya olgan Ulug'bek ta'lim jarayonida arab, fors

va turkiy tillarni mukammal o’rgandi, islomiy ilmlar, tarix, falsafa, matematika va astronomiya bo’yicha chuqur bilimga ega bo’ldi. Ulug’bekning ilm-fanga bo’lgan qiziqishini ko’rgan otasi unga bilim olish va ilmiy izlanishlarga e’tibor qaratishda katta yordam berdi. Ulug’bek nafaqat buyuk olim, balki tadbirli davlat arbobi ham edi. U Movarounnahrda ilm-fan va madaniyatni rivojlantirish, madrasalar qurish va ilmiy markazlarni rivojlantirishga alohida e’tibor qaratdi. Ulug’bek boshqaruvda adolat tamoyillariga amal qildi va aholining bilim darajasini oshirishga intildi. U davlat ishlarida ham ilm-fan rivojini birinchi o’ringa qo’ygan, yoshlarni ilmiy bilimlarga jalb qilgan. Mirzo Ulug’bek astronomiya, matematika va geografiya sohalarida ulkan ilmiy izlanishlar olib borgan va o’z davrining yetakchi olimlaridan sanalgan. Ulug‘bek Samarqandda ilmiy akademiya sifatida xizmat qilgan mashhur rasadxona (observatoriya) tashkil etgan va bu rasadxona asrlar davomida ko’plab olimlarni ilhomlantirgan ilmiy markaz sifatida faoliyat ko’rsatgan.Ulug‘bekning eng mashhur ilmiy yutug’i “Zij-i Ko’ragoniy” nomli astronomik jadvalidir.[1] Bu jadvalda u o’z davriga ko’ra juda aniq hisob-kitoblarni amalga oshirgan va quyosh, oy va yulduzlar harakatini kuzatish natijalarini yozib qoldirgan. Ushbu asar Yevropa va Osiyo olimlariga katta tasir o’tkazgan va uzoq vaqt davomida fan olamida muhim qo’llanma sifatida foydalanilgan. Ulug‘bek Zijida 1018 yulduzning aniq koordinatlari va boshqa astronomik ma’lumotlar berilgan. Bu asarda trigonometriya va boshqa matematik hisob-kitoblar ham aniq ifodalangan. Samarqandda qurilgan Ulug‘bek rasadxonasi zamonaviy uskunalar va uslublar yordamida aniq astronomik kuzatuvlar uchun qulay sharoit yaratgan. Rasadxona uch qavatli bo’lib, uning asosiy qismi yer ostida joylashgan va u yerda ulkan sekstant (astronomik asbob) mavjud edi.[2] Bu asbob yordamida Ulug‘bek va uning hamkasblari samoviy jismlarning koordinatalarini juda aniqlik bilan o’lchash imkoniga ega bo’lishgan.Ulug‘bekning ilmiy merosi unga nisbatan siyosiy raqobatlar va qaramaqarshiliklar sabab bo’lib, uni murakkab shaxs sifatida

namoyon qiladi. U ilm-fanga bo’lgan muhabbati va ilmiy izlanishlari sababli davlat boshqaruvida ko’plab qiyinchiliklarga duch kelgan. Shu bois, u ilmiy izlanishlariga o’zining hayotini qurbon qilishga majbur bo’lgan. Ulug’bekning ijodi va ilmiy merosi nafaqat o’z davrida, balki keyingi asrlarda ham ilm-fan taraqqiyotiga katta ta’sir ko’rsatgan. U faqat astronomiya emas, balki matematika va geografiya bo’yicha ham boy bilimlarga ega bo’lgan. Ulug’bekning ilmiy izlanishlari Sharq va G’arb olimlariga ilhom manbai bo’lib, uning Zijlari ko’plab yillar davomida fan olamida qo’llanib kelinmoqda. Shunday qilib, Mirzo Ulug’bekning ilmiy-ma’rifiy merosi nafaqat o’z davrida, balki zamonaviy fan uchun ham katta ahamiyat kasb etadi. Uning hayoti va ijodi bugungi kunda ham yoshlarni ilm-fanga qiziqishga undaydi va dunyo fani tarixida oltin harflar bilan yozilgan iz qoldiradi.

O‘zbekistonda buyuk qomusiy olim va davlat arbobi Mirzo Ulug‘bek xotirasini abadiylashtirish maqsadida bir qator islohotlar va tadbirlar amalga oshirilmoqda. Ulug’bekning ilmiy merosini saqlash, keng jamoatchilikka tanishtirish va yosh avlodga ilmiy bilimlarni chuqurroq o’rgatish uchun bu islohotlar muhim ahamiyat kasb etadi. Quyida O’zbekistonda Mirzo Ulug’bek xotirasini abadiylashtirishga qaratilgan asosiy chora-tadbirlar keltirilgan.Ta’lim va ilmiy-tadqiqot markazlari tashkil etish O’zbekistonda ko’plab ta’lim muassasalari va ilmiy markazlar Mirzo Ulug’bek nomi bilan atalgan. Masalan, Toshkentdagi Mirzo Ulug’bek nomidagi O’zbekiston Milliy universiteti nafaqat mamlakatdagi eng nufuzli oliy o’quv yurtlaridan biri, balki ilm-fan rivojiga xizmat qiluvchi markaz sifatida faoliyat yuritmoqda.[3] Bu universitet Ulug’bekning ilmiy va ma’rifiy izlanishlarini davom ettirish, yosh avlodga chuqur bilimlar berish uchun xizmat qilmoqda Samarqandda joylashgan Mirzo Ulug‘bek rasadxonasi O’zbekistonning tarixiy va madaniy merosi sifatida muhofaza qilinmoqda. Bu rasadxona muzey sifatida faoliyat yuritib, yil davomida minglab mahalliy va xorijiy

sayyohlarni qabul qiladi.Unda Ulug'bekning astronomiya sohasidagi ilmiy faoliyati haqida ma'lumotlar taqdim etiladi.Bu esa yoshlar va mehmonlarda unga nisbatan chuqur qiziqish uyg'otadi. O'zbekistonda Ulug'bek merosiga bag'ishlangan ilmiy konferensiyalar va xalqaro anjumanlar muntazam ravishda o'tkazilib kelinmoqda.[4] Ushbu tadbirlar orqali Ulug'bekning ilmiy izlanishlari va yutuqlari xalqaro miqyosda o'rganiladi va keng targ'ib qilinadi. Bu anjumanlarda dunyo olimlari o'zaro tajriba almashadi, Ulug'bekning astronomiya va matematika sohasidagi asarlari tahlil qilinadi. Ulug'bek merosini targ'ib qilish va saqlash bo'yicha madaniy loyihalar. O'zbekistonda Ulug'bek hayoti va ijodiga bag'ishlangan kitoblar nashr etish, hujjatli filmlar yaratish va badiiy asarlar yozish faol amalga oshirilmoqda. Bu orqali uning ilmiy merosi keng jamoatchilikka, xususan, yosh avlodga yetkazilmoqda. Ommaviy axborot vositalari va internet platformalarida Ulug'bek hayoti haqida ko'plab ilmiyommabop materiallar taqdim etiladi. Ulug'bek xotirasiga bag'ishlangan yodgorliklar va haykallar. O'zbekistonning turli shaharlarida Mirzo Ulug'bek xotirasini abadiylashtirish maqsadida yodgorliklar va haykallar o'rnatilgan. Toshkent, Samarqand va boshqa shaharlar markazlarida Ulug'bekning haykallari o'rnatilgan bo'lib,[5] bu yodgorliklar yosh avlodga buyuk ajdodlarimiz merosini eslatib turadi.

O'zbekiston ta'lim tizimida Mirzo Ulug'bekning ilmiy asarlari va hayoti haqidagi materiallar umumiy o'rta ta'lim va oliy ta'lim dasturlariga kiritilgan.[6] Bu esa yosh avlodning tarixiy shaxslarimiz haqida bilimini oshiradi va ularda ilmiy izlanishlarga qiziqish uyg'otadi. O'zbekiston hukumati xalqaro tashkilotlar va xorijiy mamlakatlar bilan hamkorlikda Ulug'bek merosini dunyoga kengroq tanitish uchun bir qator loyihalarni amalga oshirmoqda. Masalan, xalqaro miqyosda ilmiy tadbirlar tashkil qilish va ilmiy izlanishlarga homiylik qilish orqali Mirzo Ulug'bekning ilmiy merosi va jahon faniga qo'shgan hissasi keng targ'ib qilinmoqda. Ushbu islohotlar Mirzo Ulug'bekning boy ilmiy merosini kelgusi

avlodlarga yetkazish, yoshlarni ilmiy izlanishlarga jalb qilish va O’zbekiston ilm-fan tarixida o’chmas iz qoldirgan bu buyuk olimning xotirasini abadiylashtirish uchun katta ahamiyat kasb etadi.

Yosh olimlarni Mirzo Ulug‘bek hayoti va ilmiy faoliyatini o’rganishga keng jalb qilish ilm-fan rivoji uchun katta ahamiyatga ega. Bu yo’nalish nafaqat Ulug’bekning boy ilmiy merosini keng targ’ib qilish, balki zamonaviy ilm-fan va ta’lim tizimini yangi avlod olimlari orqali rivojlantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Quyidagi yo’llar orqali yosh olimlar uchun Mirzo Ulug’ek hayoti va ijodini tadqiq etish kengaytirilishi mumkin:

Ulug‘bekning astronomiya, matematika va boshqa sohalardagi asarlarini chuqur tadqiq qilish va zamonaviy fan bilan solishtirish uchun ilmiy-tadqiqot loyihalari tashkil etilishi mumkin. Yosh olimlar Ulug’bekning “Zij-i Ko`ragoniy” asarini o’rganib, uning astronomik kuzatuvlari zamonaviy asbobuskunalar yordamida qayta tekshirish imkoniyatiga ega bo’ladi.

Ulug‘bek hayoti va faoliyati bo’yicha maxsus konferensiyalar va seminarlar tashkil etilishi yosh olimlarning ilmiy bilimlarini oshirishga yordam beradi. Bu tadbirlarda olimlar Ulug‘bekning astronomiya, matematika va madaniyatga qo’shgan hissasini tahlil qilishlari va o’zlarining tadqiqotlari bilan o’rtoqlashishlari mumkin.

Yoshlar o’rtasida ilmiy faoliyatga qiziqishni oshirish uchun Mirzo Ulug‘bek nomidagi stipendiyalar tashkil etildi. Bu orqali iqtidorli talabalar va yosh olimlarga grantlar ajratilib, ular Ulug‘bek merosini chuqurroq o’rganishga va ilmiy faoliyatda faol ishtirok etishga rag’batlantiriladi.

Ulug‘bek asarlarini va uning ilmiy yutuqlarini zamonaviy texnologiyalar yordamida raqamli shaklga keltirish yosh olimlar uchun ulkan manba bo’ladi.

Onlayn o’quv kurslari, virtual kutubxonalar va mobil ilovalar orqali yoshlar Ulug’bek merosini osonlikcha o’rganishlari mumkin bo’ladi.

Samarqandda Ulug‘bek rasadxonasi yodgorligi asosida ilmiy laboratoriya va ilmiy markazlar tashkil etish orqali yoshlar o’z tadqiqotlarini amalda bajarishlari uchun qulay muhit yaratish mumkin. Bunday markazlarda Ulug‘bek merosi asosida astronomiya va matematika bo’yicha yangi izlanishlar amalga oshirilishi mumkin.Mirzo Ulug’bek ordeni O’zbekistonda ilm-fan va Ma’rifatni rivojlantirish, ta’lim sohasida alohida yutuqlarga erishgan shaxslarga beriladigan yuksak davlat mukofoti hisoblanadi. Ushbu orden olimlar, pedagoglar, shuningdek, ta’lim tizimiga katta hissa qo’shgan shaxslar uchun rag’batdir. Mirzo Ulug’bek ordeni bilan taqdirlangan shaxslar O’zbekistonning ilm-fan va ta’lim sohasidagi yutuqlarini rivojlantirishda katta rol o’ynaganlarini namoyish etadi. Orden ta’sis etilishi Ulug’bekning o’lmas merosini abadiylashtirish va yosh avlodni ilmiy izlanishlarga jalb qilishda alohida ahamiyatga ega.[7] Davlat tomonidan joriy etilgan ushbu mukofot va tadbirlar Mirzo Ulug’bek merosini qadrlash va uni kelgusi avlodlarga yetkazishda muhim qadamdir. Yoshlarni Mirzo Ulug’bek singari ilm-fan va ta’limga qiziqtirish, ularga tarixiy o’tmishimizning buyuk yutuqlarini anglatish orqali yangi avlod vakillarida ilmiy izlanishlar va kashfiyotlarga bo’lgan qiziqish uyg’otiladi. Shuningdek, bunday tadbirlar xalqaro hamjamiyat e’tiborini ham jalb etib, O’zbekistonning ilm-fan va madaniyat sohasida olib borayotgan ishlarini dunyoga tanitishga yordam beradi. Yosh olimlarni Ulug’bek ijodini o’rganishga jalb qilish orqali biz nafaqat o’z ilmiy tariximizni chuqurroq o’rganamiz, balki yangi avlodning ilmiy salohiyatini oshirishga, ularni buyuk olim va davlat arbobi izidan yurishga undaymiz. Ulug‘bek merosi nafaqat o’z davri uchun, balki bugungi va kelajak avlodlar uchun ham ulkan ilhom manbai bo’lib qolaveradi.

Mirzo Ulug’bek o’z hayot yo’lida ilm-fan va ma’rifatni yuksak qadrlagan, ilmiy kashfiyotlari bilan dunyo ilm-fani tarixida katta iz qoldirgan. Uning astronomiya va matematika sohasidagi ishlari hozirgi kungacha o’z ahamiyatini yo’qotmagan. Mirzo Ulug’bekning ilmiy va madaniy merosi butun insoniyat uchun qimmatli xazina hisoblanadi va uning izdoshlari uchun ilhom manbai bo’lib xizmat qilmoqda. Ulug’bek faqat ilmiy sohada emas, balki madaniyat va ta’lim rivojiga ham katta e’tibor qaratdi. U yoshlarga ta’lim berish, fanlarni rivojlantirish va ilm-fan an’analarini saqlashga hissa qo’shdi. Garchi siyosiy intriga va o’z oilasidagi kelishmovchiliklar tufayli uning hayoti fojeaviy yakun topgan bo’lsa-da, ilmiy merosi asrlar davomida saqlanib kelmoqda. Xulosa qilib aytganda, Mirzo Ulug’bek – insoniyat tarixidagi ulug’ olim va ilm-fan sohasida o’chmas iz qoldirgan shaxs. Uning ilmiy ishlari va merosi bugungi kungacha qadrlanadi va uni “Sharqning porloq yulduzi” sifatida tarix sahifalarida abadiy o’rin egallashiga sabab bo’lgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Abdug’aniev, F. (1995). Mirzo Ulug„bek va uning ilmiy merosi. T.: Fan

2. Karimov, I. (2007). Mirzo Ulug’bek: tarixiy shaxsiyat va ilmiy faoliyati. T.: Sharq.

3. Kholbekov, T. (2000). Zij-i Ko’ragoniy va uning ahamiyati. Sam.: Samarqand Universiteti nashriyoti.

4. Gulyamov, A. (2010). Mirzo Ulug’bek va astranomiya: o’tmishdan kelajak sari. T.: O’zbekiston.

5. Sattorov, A. (2015). Mirzo Ulug’bekning madrasalari va ilmiy ishlari. T.: Universitet nashriyoti.

6. Bakhromov, A. (2018). O’rta asr ilm-fanida Mirzo Ulug’bekning o’rni. T.: Ilmiy nashr.

7. Ulug’bek, M. (1964). Zij-i Ko’ragoniy. T.: O’zbekiston Respublikasi Fanlar akademiayasi nashriyoti.